

hasonló típusú felvidéki és kárpátaljai kezdeményezések is, a történelmi távlatot és a jelen kérdéseit egyaránt érintve (*Fazekas M., Molnár M. Gönczi A.*) A kárpátaljai ruszinok évszázadokon keresztül éltek egy államban a magyarsággal, ez az együttélés hatással volt e szláv népcsoport kultúrája és mindennapjaira is. Kárpátalját az elmúlt század alatt, mint valami piaci portékát adták-vették az Európa térképét átrajzoló nagyhatalmak. Egy kilencvenes éveiben járó ungvári vagy beregszászi lakost élete során legalább hat állam sorolhatta polgárai közé, anélkül, hogy az illető kimozdult volna szülővárosából. A ruszinok és a kárpátaljai magyarság autonómia- és törekvéseinek néhány vonatkozását *Hajdú Z.* foglalta össze.

Végül jó szokás szerint ezen a pécsi konferencián is a közép-európai térségen túlmutató, ahhoz azonban szervesen kapcsolódó balkáni problematika ismét helyet kapott az előadások sorában. Az 1990-es évek elején véres polgárháborúba torkolló balkáni etnikai feszültségek rendezése egészen napjainkig elhúzódott, egyebek mellett tehát e szomorú tény indokolja a kérdéskör folyamatos napirenden tartását. *Fábián Gy.* a „Koszovó-effektust” és annak esetleges világgpolitikai kihatásait elemezte nemzetközi jogi keretben, feltéve a kérdést jelenthet-e precedenst a koszovói válság közelmúltbeli megoldása más népcsoportok önrendelkezési jogának hasonló elismerésére. A délszláv–albán együttélés egy másik konfliktusának rendezését, a kelet-macedóniai albánok autonómia törekvéseinek részleges megvalósulását, az ún. Ohridi keretegyezményt tekintette át *Pap N.* és *Végh A.* előadása.

Összességében elmondható, hogy a Magyar Szociológiai Társaság Kisebbségkutató Szakosztálya által koordinált konferencia, illetve az ott elhangzott előadások egyaránt hozzájárultak Kárpát-medencei múltunk feltáráshoz és jövőnk formálásához, a kisebbségi magyarság autonómia törekvései sokoldalú összetevőinek bemutatásához.

Kugler József

TUDOMÁNYTÖRTÉNETI SZÉLJEGYZET ÚJ TÖRTÉNETI FÖLDRAJZI MONOGRÁFIÁNKHOZ

KÓKAI SÁNDOR:

A Bánság történeti földrajza (1718–1918), A Bánság helye és szerepe a Kárpát-medence földrajzi munkamegosztásában

(Nyíregyházi Főiskola Turizmus és Földrajztudományi Intézete 2010), 421 p. + 16 t. + 1 CD-ROM

Az utóbbi évtizedekben örvendetesen megújuló történeti földrajzunk rohamosan bővülő szakirodalmi termésének legfrissebb darabja *Kókai Sándor* most megjelent, a Bánság kérdéskörével foglalkozó műve, amely alcíme szerint a régió helyét és szerepét tárgyalja a Kárpát-medence földrajzi munkamegosztásában. E bátor vállalkozásról – előljáróban – fontosban véljük elmondani azt a szakmai véleményünket, hogy alapos, figyelemreméltó kötetnek tartjuk. Röviden fogalmazhatnánk úgy is: ez egy jó szakkönyv. Ám annak, hogy mégis részletesebben foglalkozunk vele, – a mű terjedelmén és tudományos mélységén túl – a mai magyar történeti földrajzi és regionális kutatások fejlődési tendenciáiban rejlő okai vannak. Ez utóbbiból ered, hogy *Kókai Sándor* műve a mai magyar tudományos életben megszokottnál részletesebb recenziót igényel, hogy meghatározhassuk e mű úttörő szerepét geográfiai szakirodalmunkban.

A magyar történeti földrajzról

Történeti földrajzunknak – a magyar geográfia e sajátos szakterületének – a 19. és 20. századi történelmünk forgandóságából eredően eléggé hányatott históriája van.¹ Erősen leegyszerűsítve, tudománytörténete három nagy időszakra bontható. Először a magyar földrajztudomány létrejöttével szinte azonos időpontra eső megszületésétől az 1945-ig terjedő korszak különíthető el, amit a második világháború végétől a múlt század nyolcvanas éveinek második feléig húzódó szakasz követett. Ez utóbbi éles, egyértelműen meghatározható választóvonal nélkül nőtt át a máig is tartó időszakba, amely – mint majd látjuk – a tudománytörténeti előzményekhez képest jelentős művekkel gyarapította a magyar geográfiát. Az első periódus – a kezdeti útkeresések mellett – már jelentős sikereket hozott: ekkor keletkezett máig meghatározó történeti földrajzi műveink jelentős része, jóllehet, egyes próbálkozásoktól eltekintve a magyar nemzet történetének értelmezéséhez szükséges, a teljes történelmi folyamat tájrajzi hátterének bemutatására, mindenre kiterjedő feltárására még nem került sor. A legnagyobb eredmény az lehetett, amit *Fodor Ferenc* fogalmazott meg – részben a kortárs szemtanú véleményeként is –, nevezetesen: „...*Végeeredményben a magyar történeti földrajz nem annyira gazdag és nem annyira fejlett módszerében, mint inkább sokirányú és sokágú, s minden téren van már valamelyes teljesítménye. Mind ez azonban még édeskevés ahhoz, hogy összefüggő és teljes földrajzi értékű történeti tájrajzot lehetne festeni hazánk bármely területéről...*”² Fodor – a szakirodalmi termés vizsgálata alapján tett – megállapításához, érdemesnek tűnik hozzáfűzni: ezekben az évtizedekben jelenik meg – *Cholnoky Jenő* tollából – az első, összefoglaló magyar történeti földrajz. E kötet minden népszerűsítő, olykor topografikus szemléletmódja, valamint a politikai korhangulat erős tükröződése ellenére is mérőföldkőnek tekinthető a hazai történeti földrajz fejlődésében.³ Másrészt feltétlenül hangsúlyozandó, hogy a magyar történeti földrajznak – a Fodor által leírt – fejlődése mintha jobban szervesült volna a geográfia tudományába, mint ahogyan az ekkoriban a nyugati világban történt. Jóllehet e feltételezés, mondhatnánk munkahipotézis tudományos igazolása még hosszadalmas szakirodalmi kutatómunkát igényel, ám az itt következő tények bizonyos fokig mellette szólnak.

A történeti földrajz mibenlétének meghatározása a századforduló és a két világháború közötti évtizedek nemzetközi tudományos életében nem volt egyértelmű. Ratzel *antropo-*

¹ A magyarországi történeti földrajz históriájáról lásd: Fodor Ferenc (2006): A magyar földrajztudomány története. Magyar Tudományos Akadémia Földrajztudományi Kutatóintézet. Budapest. 353–359. old.; Frisnyák Sándor (2002): A történeti földrajz alapjai. In. Tóth József (szerk.): Általános társadalomföldrajz II. Dialóg Campus Kiadó. Budapest–Pécs. 9–20. old.; Hajdú Zoltán (2005): A történeti földrajz kialakulása, irányzatai, a magyar történeti földrajz fejlődése. In. Beluszky Pál (szerk.): Magyarország történeti földrajza I. Dialóg Campus Kiadó. Budapest–Pécs. 25–39. old.; Győri Róbert (2002): A magyar történeti földrajz a két világháború között. Földrajzi Közlemények. 2002/1–4. szám. 79–92. old.; u. ó. (2005): Mendől Tibor és a magyar történeti földrajz. Földrajzi Közlemények 2005/1–2. szám. 103–116. old.

² Fodor Ferenc (2006): i. m. 359. old.

³ Cholnoky Jenő (s. d.): Hazánk és népünk egy ezredéven át, A magyarság hajdan és most. Somló Béla Könyvkiadó. Budapest. E művel kapcsolatban fontosnak véljük megjegyezni, hogy Fodor Ferenc fentebb már idézett tudománytörténeti alapművében mindössze azzal a megállapítással intézte el értékelését, hogy „...*sintén tartalmaz történelmi közigazgatási anyagot...*” Fodor F. (2006): id. m. 357. old. Jelen írásunkban már csak terjedelmi korlátok miatt sincs lehetőségünk Cholnoky itt említett művének feldolgozására és értékelésére, arra azonban felhívjuk az olvasó figyelmét; Cholnoky kötete leginkább a történelmi és a geográfiai megközelítés együttes, egy időben történő alkalmazása miatt lehet úttörő a magyar tudománytörténetben.